

MEMLEKETİMİZİN ACI KAYBI

Prof. Dr. FUAD KÖPRÜLÜ

F. A. TANSEL

Milletlerarası şöhrete sâhip büyük Türk âlimi hakkındaki bu Nekroloji, Türk Tarih Kurumu *Belleten*'inden aynen iktibâs olunmuştur (C. XXX., nu. 120, Ekim, 1966).

Rahmetli Prof. Dr. Fuad Köprülü, *Vakıflar Dergisi*'nin kıymetli muharriri idi; dergimizde, birinci sayısından başlayarak, aşağıda kaydettiğimiz kıymetli araştırmaları ve tenkidli bibliyografileri basılmıştır:

Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti (Nu. 1, Ankara, 1938, s. 1-6 [L'Institution de Vakf et L'importance de Documents de Vakf; ayn. sayı, (Partie Française) s. 3-9]. — Vakfa Âit Tarihi İstihlâlar Mes'ele-i; ayn. sayı, s. 131-38. — G. Raquette, Eine Kaschgarische Vakf-urkunde aus der Khodscha-zelt ost-Turkestan (Lunds Universitets årsskrift, N. F. Avd. 1 Bd. 26, N. 2) Lund-Leipzig, 1930; aynı sayı, s. 159-61. — G. Raquette, Eine Kaschgarische Vakf-urkunde aus der Khodscha-zelt ost-Turkestan (Lunds Universitets årsskrift, N. F. Avs. 1. Bd. 26, N. 2), Lund-Leipzig, 1930; aynı sayı (Partie Française), s. 29-32. — Vakıf Müessesinin Hukûkî Mâhiyeti ve Tarihi Tekâmülü, nu. 11., 1942, s. 1-36, [L'Institution du Vakouf, Sa Nature Juridique et son Évolution Historique: Nu. 11., 1942

(Partie Française), s. 3-48]. — Vakfa Âit Tarihi İstihlâlar Ribât; nu. II., 1942, s. 267-278. — Prof. Es'ad Arşebük, Mâmeleke İstinâd Eden Şahsiyet : Vakıf (Adliye Ceridesi, nu. 63, Ankara, 1937, s. 1130-70): Medeni Hukuk, 1., İst. 1938 (İkinci Fasil, Mâmeleke İstinâd Eden Şahsiyet, s. 296-348): Nu. 11., 1942, s. 457-59. — Ali Himmet Berki, Vakıflar İst. 1940, XII—328 sayfa: Nu. 11., 1942, s. 459-60 — Prof. Ömer Lütfi Barkan, Şer'i Mirâs Hukûku ve Evlâdlık Vakıflar (Hukuk Fakültesi mec., c. VI., nu. I., İst. 1940, s. 165-181): Nu. 11; 1942, s. 460-64. — L. A. Mayer, The Buildings of Qâytbây as Described in his Endowment ded, cüz' 1., (metin ve indeks), London (A. Probsthain), 1938: Nu. 11., 1942, s. 464-65. — 'Abbâs al-'Az-zâvî, Târih-i 'Irâk, c. 1., Mogol devrine âit, 644 sayfa, Bağdad, 1935, Resim ve haritalarla; s. 11., Celâyir Devri, 418-56 sayfa, resim ve haritalarla: Nu. 11., 1942, s. 465-68. — J. Sauvaget, Les Caravanserais Syriens du Hadjdj de Constantinople (Ars İslamîca, vol. IV., 1937, p. 98-121), haritalar, plânlar ve ilâve edilmiş resimlerle: Nu. 11., 1942, s. 468-72. — Sultan Baybars'a İsnâd Edilen Bir Vakfiye; Nu. v., 1962, s. 1-10.

Türkiye'mizin ilim ve tefekkür hayatında mübeşşir ve rehber, eski Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Fuad Köprülü'yü, 28 Haziran, 1966'danberi ebediyyen kaybettik. Böyle acı bir vesileyle, Türk Tarih Kurumu'nun değerli üyesi bu mümtaz tarih âlimimizin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi veriyoruz.

Prof. Mehmed Fuad Köprülü, sâbık Divân-ı Hümâyûn Beylikçisi Köprülüzâ-

de Afif Bey'in oğlu, eski Bükreş sefiri Ahmed Ziya Bey'in ortanca oğlu, Beyoğlu İkinci Cezâ Başkâtıblığı'ndan emekli İsmâil Fâ'iz Bey'in oğludur. Annesi, İslamiye eşrâfından ve ulemâdan Ârif Hikmet Efendi'nin kızı Hatice Hanım'dır.

Prof. Fuad Köprülü, 4 Aralık, 1890 (21 Rebi'ü'l-âhir, 1308/22 Teşrinisânî, 1306)'da, İstanbul'da, Sultan Mahmud türbesinin karşısındaki konakta doğdu.

Ceddi, xvii. asrın ortasında Sultan Mehmed IV.'e Sadr-i a'zamlık eden Köprülü Mehmed Paşa'dır ve bu âilenin ilk beşi, bu yüksek devlet mevkî'ini muhâfaza etmiş, zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nu, muvakkaten, yıkılmaktan kurtarmış, canladırıştır; işte, Köprülü âilesinin bu yeni torununa, ceddinin nâmını yaşatmak için Mehmed Fuad adı verildi.

Fuad Köprülü, Ayasofya Merkez Rüşdiyesi'ni pekiyi derece ile bitirdikten sonra, 1907-1910 yılları arasında Mekteb-i Hukuk'a devam etmiş, husûsî olarak Fransızca öğrenmiştir. Hukûk tahsilini niçin tamamlamadığını kendisinden dinleyelim: "Yine, ilme olan aşkımdan, yüksek bir mektep bitirmedim. Anlatayım, İ'dâdî'yeden sonra, Hukuk'ta üç sene okudum. İmtihanlarımda gâyet muvaffak oldum; lâkin, Hukuk'ta, büyük bir hayâl kırıklığı ile karşılaştım. Tedrisât, son derecede fenâ idi. Benim, talebesi bulunduğum 1907 Dârü'l-Fünûnu bir âlemdi. İslâm hukukunu okutan hocalardan istifâde etmediğimi söyleyemem. Ancak, yeni Avrupa ilimlerini okutanlar lisan bilmezlerdi. Ellerine geçmiş yalan yanlış tercemelerden, eminim kendileri de birşey anlamayarak, ders verirlerdi ki, ben bu eserleri, elimde bulunan asıllarından okumağı tercih ederdim. Fransızca'yı, hocalarımdan daha iyi biliyordum; hattâ bâzı dersleri, bâzı bahisleri, onlardan daha çok önce ve daha iyi öğrenmiştim. Hukuk'ta fazla kalmak, zaman kaybetmekten başka birşey değildi. Bir diploma için de bunu göze alamıyordum. Kendi başıma kendimi daha iyi yetiştireceğimi anlamıştım. Sonra, benim ihtisâsını yapmak istediğim ilim sâhasının mektebi yoktu ki, ben oradan me'zûn olabileyim.. O zamanki mektepler, ilmî müessesât çok geri idi. Bunun için, kendi kendimi yetiştirmeye karar verdim. Yoksa, niyetim mektep bitirmek olsaydı, buna, hem de fevkalâde tarafından, muvaffak olacağıma şüphe yoktu; fakat, tek başıma kendimi yetiştirmek için işe başladığım zaman büyük müşküller karşısında kaldım¹."

Küçük yaşlardanberi araştırıcı zihniyetle, sürekli olarak, bilhassa edebiyat, ta-

rih, sosyoloji ve tenkid sâhasında eserler okuyan Fuad Köprülü, onüç-ondört yaşında iken şiir yazmağa başlamıştı; 1908'de neşriyât hayatına atıldı. Hukuk tahsil ettiği sırada, 1908-1910 yılları arasında *Mehâsin* ve *Servet-i Fünûn* mecmualarında, *Tanin* gazetesinde şiirleri, edebiyat, san'at mes'eleleri, sosyoloji, tenkid sâhasında birçok makaleleri, *Hayat-ı Fikrîye* adlı te'lif, Dr. Gustave Le Bon'dan dilimize çevirdiği *Râh-i Siyâset ve Müddâfa'ı İçtimâ'îye*, Henri Becqu'den terceme ettiği *Paris Kadını* adlı üç perdelik komedisi de kitap hâlinde basılmıştı.

Fuad Köprülü yirmi yaşında idi ve kendi çalışmasıyla sâhasını bulmuştu; 1910-13 yılları arasında Mercan ve Kabataş liselerinde vekâleten edebiyat, İstanbul Lisesi'nde Türkçe ve edebiyat, Galatasaray Lisesi'nde edebiyat hocalıklarında bulundu. Bu arada, memleketimizde milliyet, türkçülük fikirlerini araştırmalara dayanarak yayma gayesiyle 1908 Aralık ayında teşekkül eden Türk Derneği'nin, 1911 Ağustos'unda kurulan Türk Yurdu Cemiyeti ile, bunun devâmı olarak 1912 Mart'ında çalışmalarına başlayan Türkocağı'nın âzâları arasında Fuad Köprülü de vardır ve sonuncu teşekkülde, hars hey'etine dâhil bulunuyordu².

20 Aralık, 1913 (7 Aralık, 1329)'de — Hâlid Ziya Uşaklıgil'in istifâsıyla boşalan — İstanbul Dârü'l-Fünûnu Türk Edebiyatı Tarihi müderrisliğine ta'yin edilen Fuad Köprülü, hem kendi ilmî çalışmaları için elverişli, hem yetiştireceği genç nesillere yol gösterme husûsunda daha verimli bir vazifeye getirilmişti. Hocalık, üniversite hocalığı, Prof. Fuad Köprülü'nün en sevdiği bir meslekti; bu sevginin tabîî neticesi olarak, "En çok hoşlandığım şey, talebelerimden birinin iyi bir eser yazmasıdır ki, bu bana sonsuz bir saâdet verir; hamdolsun, ara-sıra da olsa, bu saâdete ermek nasib oluyor..

1. Hikmet Feridun Es, *Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam*, Yedigün mec., 5 Aralık. 1939. — Kandemir, Prof. Fuad Köprülü Diyor ki, *Son Saat gazetesi*, 4 Şubat, 1951.

2. *Türk Yılı*, toplayan: Yusuf Akçura, İst., Yeni Matbaa, 1928, s. 436, y.d.

"Dünyaya yeniden gelsem, yaşamağa yeni baştan başlasam, aynı yolda yürümekte bir lahza tereddüd etmezdim"³ diyordu. Üniversite hocalığına başladığı 1913'de, Fransız ilmî metodlarından, şahsî araştırma ve tecrübelerinden faydalanarak *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl* adlı mühim makalesini neşretti; böylece, metodlu, ciddî çalışmaları için sağlam temeli atmış oluyordu. Otuz yıl, yol gösterdiği, asistanları ve talebeleriyle, şahsiyetinin ve bilgisinin yarattığı ilmî hava içinde mükemmel bir üniversite hocası olarak çalışmıştır.

Fuad Köprülü'nün sâhası esas bakımından Türk Edebiyatı Tarihi idi ve o, bu husustaki çalışmaları ilerledikçe, Türk tarihinin başka şubeleri üzerinde de tedkiklerde bulunmuştur. İşte bu sebeple, üniversite hocalığı yalnız Türk Edebiyatı Tarihi Kürsüsü'ne inhisar etmez: 1924'de İlahiyât Fakültesi'nde Türk Din Tarihi, 1923-29 arasında ve 1935'den sonra bir müddet İstanbul'da Mülkîye Mektebi'nde ve Ankara'da bunun devâmı olan Siyasal Bilgiler Okulu'nda Siyâsî Tarih, Türk Müesseseler Tarihi, Türkiye Tarihi, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Ortazaman Türk Tarihi kürsülerinde ders vermiş, 1926-29 arasında Güzel Sanatlar Akademisi (o zamanki adıyla Sanâyi-i Nefise Mektebi)'nde Medeniyet Tarihi hocalığında bulunmuştur. 1923'de İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Fakültesi Reisliği'ne, 1934'de dekanlığa seçilen Prof. Fuad Köprülü, bir ara Maârif Vekâleti'nde de vazife almıştır; 1923'de Maârif Vekâleti Te'lif ve Terceme Hey'eti Reisliği'ne ta'yin edilmişse de bunu kabûl etmemiş, fakat 1924'de bu vekâletin Müsteşar'ı olarak sekiz ay verimli çalışmalarda bulunduktan sonra istifa etmiştir.

Prof. Fuad Köprülü yalnız iyi bir hoca değil, aynı zamanda iyi bir teşkilâtçı idi; bu işe, henüz onsekiz yaşında iken, 1908'de Türk Derneği âzâlığıyla başlamış, 1910'da liselerin edebiyat programları ilk def'a onun tarafından tanzim edilmiş⁴, 1911-12'de teşekkül eden Türk Yurdu Cemiyeti'nin ve Türkocağı'nın çalış-

kan bir üyesi olmuştu. Memleketimizde ciddî usûl ve ihtisas üzerine kurulmuş ilmî bir çereyan vücûde getirmek maksadı ile 1914'de teessüs eden Türk Bilgi Derneği'nin Türkiyât Şu'besi'nin azâ ve umûmî kâtibi idi⁵. 1915'de, Alî Emîrî Efendi'nin reisliğinde teşekkül eden Âsâr-i İslâmîye ve Millîye Tedkik Encümeni'nin umûmî kâtibi olarak yine Prof. Köprülü'yü görürüz⁶. Cumhuriyet'in ilânından sonra, bilhassa Maârif sâhasındaki işlerin düzenlenmesi için bir İlmî Hey'et teşkil edilmişti; bu hey'ete seçilenler arasında Ziya Gökalp, Ağaoğlu Ahmed v.b. âzâlar arasında Prof. Fuad Köprülü de vardı ve çalışmaları 1923-24'de devam etmiştir⁷. 1924'de, kendi hazırladığı programını ciddî sûrette tatbik ettiği ve müdürü bulunduğu Türkiyât Enstitüsü'nü kurdu. 1927'de Tarih Encümeni Resiliği'ne seçilmiştir.

Prof. Fuad Köprülü, yukarıda bahsettiğimiz ilmî teşekküllerin organı olan, veyâ kendi müdürlüğü altında neşredilen mecmualardaki ciddî neşriyâtıyla kendisini tanıtmıştır: Müdürü bulunduğu mecmualar, ilk cildi 1915'de çıkan *Millî Te'tebbu'lar Mecmuası*, Türkiyât Enstitüsü'nün organı olarak 1925'denberi neşrine devam edilen *Türkiyât Mecmuası*, 1931-39 arasında iki cilt hâlinde basılan *Türk Hukuk ve İktisad Tarihi Mecmuası*, Celâl Sâmî'nin vefâtı üzerine müdürlüğüne getirildiği ve 1936 Eylül'ünden 1941 Ağustos'una kadarki sayılarına ilmî bir hüviyet kazandırdığı *Ülkü* mecmuası, 1941-42 yılına âit bir cildi basılan (Ankara, 1944) *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, yalnız kendisinin değil, çevresine topladığı şahsiyetlerin de muhtelif sâhalardaki ciddî çalışmalarını içine alır. 1936'da

3 Kandemir, ayn. mülâkat.

4 Prof. Fuad Köprülü, *Orta Tedrisat'ta Edebiyat Programı Mes'elesi*, Hayat mec., c. II., nu. 37, 11 Ağustos, 1927.

5 *Türk Bilgi Derneği, Bilgi Mecmuası*, c. I., yıl - I, nu. 6, Nisan, 1330/1914, s. 646. v.d., s. 658.

6 *Türk Yurdu* mec., c. VIII., 2 Nisan, 1331/15 Nisan, 1915, s. 3.

7 Osman Ergin, *Türkiye Maârif Tarihi*, c.v., 1943, s. 162 v.d. — *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesi, nu. 867, 17 Temmuz, 1923.

Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'ni tek başına çıkarmıştır. Fuad Köprülü'ye gerek bunlarda, gerek *Servet-i Fünûn*, *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua* v.b. mecmualarda ve günlük gazetelerdeki yazıları az zamanda şöhet kazandırdı; Batı âlimlerinin dikkatini çeken, bilhassa, 1913'de *Bilgi Mecmuası*'nın ilk sayısında çıkan *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl*, 1915'de *Millî Tettebbu'lar Mecmuası*'nın birinci ve ikinci cildindeki *Türk Edebiyatı'nda Aşık Tarzı'nın Menşe' ve Tekâmülü Hakkında bir Tecrübe* ile, *Türk Edebiyatı'nın Menşe'i* başlıklı ve üç-beş forma tutan etraflı tedkikleridir. 1919'da basılan *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* adlı kitabı, ona, Fransız, Alman, Macar, Rus ilim adamları arasında haklı bir şöhet kazandırmıştır⁸; kendisi de, Avrupa ilim âlemiyle ilk temâsının bu eseriyle başladığını, ondan sonra muhtelif Avrupa ilim mecmualarında neşriyâtta bulunduğunu söyler⁹. 1920-21'de *Anadolu'da İslâmiyyet*, *Türk Edebiyatı'nın Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Te'sirleri* başlıklı mühim makaleleri, ilk iki cildini bastırdığı *Türk Edebiyatı Tarihi* şöhetini büsbütün artırdı; kurduğu Türkoloji sâhasının otoritesi olmuştu. İşte bu sebeple, muhtelif ilmî kongralar dolayısıyla ve muhtelif ilim müesseseleri tarafından davetle, memleketimizi ve Üniversite'yi onun temsil ettiğini görürüz:

1923'de, Paris'teki Dinler Tarihi Kongrası'na, memleketimiz nâmına Prof. Fuad Köprülü, *Bektaşlılık'in Menşe'leri* ve *Eski Türkler'de Sihri Bir An'ane: Yağmur taşı* adlı araştırmalarıyla iştirâk etti. 1925'de, Rus Ulûm Akademisi'nin ikiyüzüncü senesini kutlama merâsimine, 1926'da, Bakû'da Türkiyât, 1928'de Oxford'da Müsteşrikler, 1929'da Londra'da Dinler Tarihi, Harkof'ta Müsteşrikler Kongraları'nda hükûmet ve üniversite adına murahhas olarak bulunmuş, bu münâsebetle okuduğu raporlar, kongra za-bitlarına alınmıştır. 1934'de, Firdevsî'nin doğumunun 1000'inci yıldönümünü kutlama merâsimi dolayısıyla, memleketimizi temsil etmek için Tahran'a gönderilmiştir.

Kendisini tamâmıyla ilme veren, eser-

leri Doğu ve Batı'da tanınan Prof. Fuad Köprülü'nün, çevresindeki bâzı kimse-lerin kıskançlıkları yüzünden, bir ara, baramin tatbiki sırasında —yüksek mektep mezunu olmadığı ileri sürülerek— yerine Edebiyat Fakültesi Reisliği için bir başkası seçildiğini, Dârü'l-Fünûn Divânı'nca, beşinci derece müderrisliğe indirildiğini görüyoruz; fakat, bir müddet sonra hak yerini bularak, 1933'de Ordinaryus Profesör olmuştur. Devamlı ciddî çalışmalarının Avrupa üniversiteleri tarafından nasıl takdirle karşılandığını kendisine verilen şu doktorluk pâyeleri, Haberleşme ve Şeref âzâlıkları isbât eder: 1927'de Heidelberg, 1937'de Atina Üniversitesi, fahrî doktorluk pâyesini vermiştir; bu arada 1934'de, Sorbonne Üniversitesi tarafından dâvet edildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu hakkında Sorbonne'da verdiği üç konferans, 1935'de Paris'te fransızca olarak basıldı ve 1939 Kasım'ında aynı üniversite tarafından kendisine fahrî doktorluk ünyânı verildi; Prof. Köprülü bu münâsebetle, "Bu, benim ilim hayatımın en değerli mükâfatı oldu. Sorbonne üstünde Türk Bayrağı dalgalanırken, Üniversite'ye Fransız Reisicumhuru girmişti. Kendilerine, beni, Türk Âlimi diye takdim ettiler. Elimi sıkı, gâyet nâzikâne tebrik etti. Bircümle milletlerarası sahâdaki akisler, takdirler insanı çalışmak, daha büyük işler, daha büyük muvaffakiyetler yaratmak için âdetâ arkasından iten bir sâik olur. Dünyanın her tarafında ilmin bir tek ölçüsü, bir tek kantarı vardır; o da, milletlerarası ölçü, milletlerarası kantardır. Bu ölçüye vurulup kıymeti takdir edilmeyen bir eserin, mü-sâadenizle, ilmî mâhiyyeti hakkında hiçbir şey söylenemez ve emin olunuz ki, yeryüzünün hangi bucağında çıkarsa çıksın, kıymetli bir eser derhâl milletlerara-

8. Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İkinci Basım, Ankara, Üniversite Basımevi, 1966, Önsöz, s. XVI-XX. — Nihad Sâmî Bonarlı, *Avrupalı Âlimler ve Fuad Köprülü*, *Meydan* mec., nu. 82, 83, 84; 9, 16 ve 22 Ağustos, 1966.

9. Kandemir, *ayn. mülâkat*. 1921'den başlayarak, Avrupa'nın muhtelif mecmualarında Fransızca, Almanca birçok makaleleri basılmıştır.

sı dünyanın dikkatini üzerinde toplar. Belki, umûmî olmayan lisânlardaki edebiyat eserleri biraz kendilerini geç gösterirler; fakat onların da dikkati celbetmemeleri imkânsızdır" diyor¹⁰.

Yabancı memleketlerin birçok ilim müesseseleri, Prof. Fuad Köprülü'yü Haberleşme ve Şeref âzâlıklarına seçmişlerdir. Sovyet İlimler Akademisi'nin 5 Kasım 1925 tarihindeki celsesinde Haberleşme âzâlığı'na seçildiği, kendisine 20 Kasım 1925 tarihli takdîrkâr mektupla bildirilmiştir. Macar Şark Tedkikleri İlim Cemiyeti'nin Haberleşme âzâlığı'na seçilmesi de bu sıralardadır ve kendisine 10 Ocak, 1926'da haber verilmiş, daha sonra diploma da gönderilmiştir; fakat, Türkiye topraklarının büyük kısmının Sovyet Gürcistanı'na verilmesi hakkında komünist Gürcü bilginlerinin propaganda mâhiyyetindeki yazılarına verdiği sert, susturucu cevaplar yüzünden¹¹, 1948'de, Sovyet İlimler Akademisi evvelce verdiği bu âzâlığı geri aldı. 1929'da Çekoslovak Şark Cemiyeti, Alman İmparatorluğu Arkeoloji Enstitüsü, 1939'da Macar İlimler Akademisi Muhâbir âzâlığı'na seçildi; 1947'de Amerikan Şark Cemiyeti (American Oriental Society) tarafından Şeref üyeliği verildi. Prof. Fuad Köprülü, Ford vakfının ve Harvard Üniversitesi'nin müşterek programı gereğince ve bu üniversitede Türk tarih ve edebiyatı üzerinde araştırmalarda bulunmak için dâvet edildi; 13 Eylül, 1958 - 2 Temmuz, 1959 arasında Amerika'da tedkiklerde bulunmuş, Harvard'da ve Columbia Üniversitesi'ne bağlı Yakın ve Orta-Şark Dilleri (Near and Middle East Languages) Enstitüsü'nde konferanslar vermiş, yine 1959'da, kendisine, Amerikan Tarih Cemiyeti tarafından şeref üyeliği tevcih olunmuştur. 25 Kasım, 1964'de Ankara'da Macar Sefâretinde, yetiştirmiş olduğu ve çoğu üniversite tedris hey'etine mensup talebelerinin de bulunduğu samîmî toplantıda, kendisine Macar Sefiri İmre Kutas vâsıtasıyla, Macar İlimler Akademisi'nin 1939'da tevcih ettiği Haberleşme âzâlığı'nın bu def'a Şeref üyeliği'ne çevrildiğini bildiren diploma verilmiştir. Yine 1964'de, Londra'daki Şark ve Afrika Tedkikleri Mek-

tebi (School of Oriental and African Studies)'nin Haberleşme üyeliği'ne seçildi. Yukarıda verilen bilgiden anlaşılacağı üzere, üç Avrupa üniversitesinden fahri doktorluk, yabancı sekiz ilim müessesesinden Haberleşme ve Şeref âzâlığı verilmiş, memleketimizde de bir takdir nişânesi olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından, 4 Mart, 1939'da, Köprülü'nün tedris hayatının yirmibeşinci yılını doldurması münâsebetiyle bir merâsim tertip edilmiş, eserleri hakkında *Bibliyografya*'lar, doğumunun altmışıncı yılı münâsebetiyle iki *Armağan* basılmıştır (Bk., bu yazımızdaki 13 - 15'inci notlar).



Prof. Fuad Köprülü, 1935'de siyâsî hayata atılarak Kars'tan Millet Vekili seçildi; 1943'e kadar İstanbul ve Ankara üniversitelerindeki hocalıklarını da bırakmayarak siyâsî hizmetlerde bulundu. Türkiye'nin İkinci Cihan Harbi'ne kadarki siyâsetine uygun olarak, Alman ve Japonlar'a karşı açılan savaşa girmemek husûsunda verilen takrîre iştirâkle bu fikri, Millet Meclisi'nin gizli celsesinde harâretle müdâfaa etti (23 Şubat, 1945). Türkiye'nin tek parti siyâsetiyle idâre edilemeyeceği alâmetleri belirmişti. Fuad Köprülü, 19 Eylül, 1945 tarihli *Vatan* gazetesinde çıkan *Demokrasi Ruhu* başlıklı makalesinde totaliter rejimlerin yaşayamayacağı, memleketimizde demokrasi rûhu yaratmak için, siyâsî ve başka sahâlarda yapılması lâzım gelen şeyler üzerinde durduğundan, bilhassa bu ve daha önceki siyâsî neşriyatından dolayı C.H.P.'den ihrâc edildi. 1946'da İstanbul'dan Millet Vekili seçilmişti; 7 Ocak, 1946'da aynı fikirde olan üç arkadaşıyla Demokrat Parti'yi kurdu; Partisi, 14 Mayıs, 1950 seçimlerini süpürücü ekseriyetle kazandı. Bunda, Prof. Fuad Köprülü'nün 1945-50 arasında gerek Meclis kürsüsünden serbestçe tenkidlerinin, gerek muhtelif gün-

10. Bk., bu yazıdaki not — 1.

11. Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İkinci Basım, 1966, Önsöz, s. XIX, not — 10.

lük gazetelerde basılan tek parti rejimi aleyhindeki neşriyatının da mühim te'siri olmuştur.

Prof. Fuad Köprülü, 22 Mayıs, 1950'de Dışişleri Bakanlığı'na seçildi. Yeni hükûmetin dış siyâseti, onun liderliğinde, Türkiye'ye şerefli bir yer kazandırdı. Millet Meclisi'nin 19 Aralık, 1951'deki toplantısında, siyâsetinin dayandığı temelleri bildirmişti: "Sulh ve emniyetin muhafazası, doğru yoldaki bütün milletlere hürmet, istiklâl ve diğer halkların, memleketlerinin tamâmiyeti.... ve bunlara düşman olanlara karşı şiddetli, cesûrâne vaz'iyet almak...". İş başına gelir gelmez, Garb demokrasisine uygun siyâsetiyle Şark'ın başlıca tabyası demek olan Türkiye'nin Atlantik Paktı teşkilâtına alınması için, bu teşkilâta mensup devletlerle siyâsî münâsebetlere girdi. Selefî Necmeddin Sadak tarafından ilk adım atılmıştı; "Amerika'nın Türkiye'ye alâka duyması için acı bir imtihan" diye vasıflandırdığı ve Meclis kürsüsünde kendisinin de müdâfaa ettiği üzre Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Askerî Kuvvetleri'ne Kore'de yardımını çok te'sirli olmuştur. 1951 Mayıs'ında Amerika, derhâl, Türkiye'nin Atlantik Paktı teşkilâtına alınmasını tavsiye etti; Temmuz'da Büyük Britanya buna râzî oldu ve bu yılın Eylül'ünde Atlantik Paktı Konseyi, Ottawa'da, Türkiye'nin, Şimâlî Atlantik Paktı Teşkilâtı'na alınması için ittifakla karâr verdi. Fuad Köprülü'nün bundan sonraki hedefi, Balkan memleketlerinin emniyete alınması için askerî bir teşkilâtın kurulmasıydı; Yunanistan ve Yugoslavya ile devamlı temas ve çalışmaları sonunda, 25 Şubat, 1953'de Üçlü Pakt, Atina'da ilk şeklini aldı ve bu üç devletin Dışişleri Bakanları, 28 Şubat'ta, Ankara'da, beş yıllık ittifak ve yardım paktını imzaladı; bu arada Türk - Yugoslav ticâret anlaşması da, yine Ankara'da imzâlanmıştır. Köprülü, gelecekteki siyâsetini de zımnen anlatmıştı: İtalya için kapı açıktı.

Köprülü, iktidâra geçtikten iki-üç yıl sonra vaadlerini unutan, programını tatbik etmeyen kendi partisini, ta'kib ettiği siyâsetten uzaklaştırma husûsundaki

gayret ve mücâdelelerden sonra, 5 Temmuz, 1957'de Demokrat Parti'den resmen istifâ ile siyâsî fikir ve tenkidlerini günlük gazetelerde, makaleleri vâsıtasıyla neşretmeğe başladı. Yine 1957'de Hürriyet Partisi'nde de bir müddet çalışmıştır.

Prof. Fuad Köprülü, 27 Ağustos, 1960'da, en sevdiği varlık olan annesi Hâtice Hanım'ı kaybetmişti. Bu acı hâdiseden hemen az sonra, en derin ıztıraplar içinde yaşadığı o günlerde, 6-7 Eylül hâdiselerinde suçlu görüldüğü bahânesiyle tevkîf ve Yassıada'ya sevk edildi. Bu münâsebetle, Amerika'nın muhtelif üniversitelerine mensup dokuz Profesör'ün, Harvard'dan H.A.R. Gibb, Columbia'dan, T. Halasi-Kun, D.R. Rustow, J. Schacht, Utah'dan F. R. Latimer, Washington'dan N. N. Poppe, Michigan'dan J. Steward-Robinson, California'dan A. Tietze, Princeton'dan W. Thomas'ın imzâsıyla, Cemal Gürsel'e —biri kopyası Ankara ve İstanbul gazetelerinin hepsine— 14 Ekim, 1960 tarihli bir mektup gönderilmişti. Bunda, "Türk kânunlarının adâleti yerine getireceğinden şüphe etmeyerek, dünya çapında meşhur, doğruluğu inkâr götürmez, devlet idâresinde mâhir ve Türkiye'nin Şimâlî Atlantik Paktı Teşkilâtı'na girmesini te'min eden şerefli arkadaşları Prof. Fuad Köprülü hakkında, acele olarak Millî Birlik Komitesi'nin dikkatini çekmek istediklerini" bildirmişlerdir. 1961 Ocak ayı başında, suçlu görülmediğinden serbest bırakıldıysa da, bu dört aylık mevkûfluk, onda, rûhen ve bedenen sarsıntı yapmamış değildir.

Prof. Fuad Köprülü, 18 Aralık, 1961'de, bâzı arkadaşlarıyla birlikte, Demokrat Parti gibi liberal bir program ta'kib edecek olan Yeni Demokrat Parti'yi resmen kurdu. İsmindeki "Demokrat Parti" kelimesinden dolayı ta'kibi, levhasının indirilmek istenilmesi, 1962 Mart'ında savcılıkça kapatılmak teşebbüsü, Köprülü'nün ifâdesinin alınması v.b. hâdiseler ve mücâdeleler, bu partinin teşkilâtını genişletip yaşamasına imkân vermedi. Köprülü'nün, kurduğu Yeni Demokrat Parti'nin arması olan Kır-at'ı, Adâlet Partisi teşkilâtının isteği ile, 10 Ekim seçimlerin-

de bu parti'nin amblemi olarak kullanilmasına 1965 Temmuz'unda izin vermesi, kendisinin sanki artık siyâsî hayattan çekileceğini bildiren bir beyannâmesi idi.



XX. Asır Türkiye'sinin gerek siyâsî, gerek ilmî ve fikrî inkişâfında çok mühim te'siri bulunan Fuad Köprülü, orta boylu ve zayıf, beyaz, siyah saçlı, uzun kirpikli yeşil gözlü, bıyıklı idi. Halk, bilhassa hakikî münevverler tarafından çok sevilen ve sayılan bir şahsiyettir. Keskin zekâsı dolayısıyla her çevreye kolaylıkla intibak eder, çocukla çocuk, büyükle büyük olur, nüktedânlığı, hoşsohbetliği ile, muhitinde neş'e ve huzûr verici bir hava yaratırdı. Ketûm, insan gücünün üstünde mütehammil ve sabırlıydı; lâıyk gördüklerine karşı yardım-severdi. Kimseye muhtaç olmamak endişesiyle muktesit davranmış, israftan dâimâ kaçınarak mütevâzî bir hayat sürmüştür. Şahsî ve ilmî hayatiyetini hiçbir zaman kendi menfaatlerine fedâ etmeyen Köprülü, Maârif Vekâleti Müsteşarlığı esnâsında vazife icâbı sık-sık İstanbul'a gidip-geldiği hâlde, evim orada diyerek harc-i râh almağı reddetmişti; Dışişleri Bakanı iken, muhtelif Avrupa seyahatleri dolayısıyla almış olduğu tahsisattan artan kısmı, yurda dönerdönmez iade ettiğinden, birçok kimseler takdirle bahsederdi. Şahsî çıkarlarını millî menfaatlere üstün tutanlar, Devlet hazinesinden faydalanmağı meslek edinenler; ilmi, birtakım riyâkârlıklara, sahtekârlıklara âlet edenler en çok nefret duyduğu, hattâ kin beslediği kimselerdi ve bu gibi şeyleri haber almak husûsunda çok mütecessisti. Bir bakıma çok mütevâzî olan Fuad Köprülü bir bakıma çok mağrurdu; samimiyyetine inandıklarından şefkatini, bildiklerini öğretmeği, rehberliği esirgememiş, fakat *ulemâ-yi rûsûm* diye istihzâ ettiği ilim sahtekârlarına karşı dâimâ mağrur, kibirli bir tavır takınmıştır. İlmî, siyâsetin, hattâ san'atın ahlâk zaafıyla bağdaşamayacağı kanaatine samimiyyetle bağlı olan vatan-sever Fuad Köprülü'nün havatı, işte bu yüzden başlangıcından sonuna kadar, âdetâ, memleketimizi içinden kemiren ve gittik-

çe istilâ sâhasını genişleten mânevî bir düşman ordusuyla bitip-tükenmez mücâdelelerle doludur.

"Bir ilim kitabı alabilmek için ne ferâgatlere, ne fedâkârlıklara katlanmadım. Kendime istediğim gibi bir hüviyyet verebilmek için çok didindim; lâkin, Sorbonne'un üzerine Türk bayrağı çekildiği zaman, bunların hepsini unuttum. Bütün çektiklerim, karşılaştığım bütün müşkil-ler gözümün önünden silindi. O dakikada bütün dünya gözüme kırmızı bir bayrak şeklinde görünüyordu. Bu benim için hayatımın en büyük mükâfatlarından biri oldu" diyen¹² Prof. Fuad Köprülü, son derece milliyetperverdi; eserlerinde, dâimâ, nasıl eski bir mâzîye sâhib olduğumuzu, Türkler'in başka milletler üzerindeki te'sirini, mânevî zenginliklerini aydınlatmıştır. Acı bir vesileyle, onun hayatını ana çizgileriyle canlandırdığımız bu yazımızda, eserleri, üslûbu ve husûsiyetleri üzerinde durmağa imkân göremiyoruz. Hepsi başka cephelerden kıymet ifâde eden yazıları hakkındaki bibliyografiler, Batı'da da eşine pek rastlanmayan bu büyük, ciddî ilim adamının, ömür boyunca yorulmaksızın nasıl çalıştığına dâir kısmen fikir verebilir: Muhtelif sâhadaki neşriyatının 1913-34'e kadarki sayısı, 289, 1912-40 arasındakiler 325'dir¹³. 1950'de tertip edilen bibliyografyada 1304 yazısı tesbit edilmiştir¹⁴. 1912-1950 yılları ara-

12 H.F., *Profesör Fuad Köprülü Paris'ten Döndü*, *Akşam* gazetesi, nü. 7573, 21 Ekim, 1939.

13 Şerif Hulûsî Sayman, *O. Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1913-1934*, İst., Burhâneddin Matbaası, 1935. — Ayn. müellif, *O. Profesör Dr. Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1912-1940*, İst., Muallim Ahmed Hâlid Kıtâbevi, 1940.

14 *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar* — I., Doğumunun 60. yıldönümünü kutlamak için Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılmıştır. Toplayanlar: H. Eren — T. Halası-Kun, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan VII. Seri, Sayı: 20, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1950.

Sanii Özerdim, bu *Armağan*'daki, *F. Köprülü'nün Yazıları: 1908-1950* başlıklı araştırmasında bulunan ekşiklerden bazılarını tesbit etmiş ve bunları not halinde Türk Tarih Kurumu'na vermiştir. Bu notları aynen neşr ve kendisine teşekkür ediyoruz:

Tekaza-yı Hayâl, Musavver Muhit, nü. 1 22, 16 Mart, 1909, s. 34 (Şiir). — *Hicret Türküleri, Türk Duy-*

sındaki yalnız ilmî yazılarını içine alan bibliyografyada 406 eseri mevcuttur¹⁵ ve bahsettiğimiz bu bibliyografyalarda, kaydedilmeyen yazıları da bulunduğunu söyleyebiliriz. Mevzularını tam bir vuzuhla kavrayan ve ifâde eden, ciddiyetiyle birlikte sürükleyici ve câzip bir üslûba sâhip bu mümtaz şahsiyyetin — msl., *İslâm*

Ansiklopedisi'ndeki *Çağatay Edebiyatı*, *Arâz*, *Bayrak* maddeleri gibi — öyle makaleleri vardır ki, beş-altı formalık ayrı birer eser teşkil edebilir. Prof. Fuad Köprülü, 1950'den sonra da, eskisi kadar çok olmamakla berâber, yine neşriyâtta bulunmuştur; ilmî eserlerinin mühim kısmı, daha önce basılan kitaplarının düzelt-

gusu, nu. 3, 23 Mayıs, 1913, s. 30 (Şiir). — *Edib ve Mütetekkîr Ziyâretlerine Zeyl: Münşi-i zarâfet-mu'tâd Süleyman Nazif Beyefendi'ye, Vakîf*, 6 Şubat, 1918, s. 2. — *Azerî Edebiyatı Tarihi, Türk Dünyası*, nu. 1., 6 Eylül, 1919 (Bu sayı görülemedi. Bu sayıda başlayacağı 5 Eylül günkü gazetede bildiriliyor); nu. 2, 3, 4; 19, 20 ve 23 Eylül, nu. 5, 6; 22 ve 23 Ekim (Tamamlanmış olmalıdır. Gördüğümüz 2-93'üncü sayılarda başka tefrika yoktur.), s. 2 (Gazetenin *edebî ilâve*'lerinde de yazıları bulunduğu anlaşılıyor. Bu *ilâve*'leri göremedik. Ancak, 27 Ağustos tarihli gazetede, 1 Eylül'de çıkacak gazetede yazısı bulunduğu; 3 Eylül gününe âit nüshada 4 Eylül'de verilecek *ilâve*'de Bâkî hakkında bir incelemesi bulunacağı bildiriliyor. 12 ve 19 Eylül'de çıkacak *ilâve*'lerde neler bulunacağı kaydedilmemiştir. 24 Eylül ve - Ekim günkü gazetelerde 25 Eylül ve 2 Ekim'de verilecek *ilâve*'de yazısı bulunduğu bildirilmiştir. 10 Ekim tarihinde çıkacak *ilâve*'de neler bulunacağı bildirilmemiş, bundan sonraki sayılarda *ilâve*'den söz edilmemiştir). — *Cumhuriyet Arması Münasebetiyle: Türk Tarih Encümeni'nden Bir Soru, Akşam*, 30 Kasım, 1925, s. 2 (Arması Husameddin (Yazar)'ın 5 ve 21 Kasım tarihli gazetede cevapları çıkmıştır). — *Mir 'Alt-Şir Nevâ't - Doğumunun 500'üncü yıldönümü münasebetiyle, Yeni Ses*, 25 Haziran, 1926, s. 3. — *Asrîlik ve Vatanperverlik, Yeni Ses*, 9 Eylül, 1926, s. 2. — *Millî Lisân ve Ehemmiyeti, Yeni Ses*, 16 Eylül, 1926, s. 2. — *Millîyet ve İlim, Yeni Ses*, 23 Eylül 1926, s. 2. — *Münevverlerin Vazifesi, Yılmaz*, 15 Ocak, 1931, s. 4. — *Oğumak İhtiyacı, Mekteb*, nu. 11, 7 Mart, 1932, s. 1-2. — *Ortazaman Türk Hukuk Müesseseleri, Kurun*, 24 ve 25 Eylül, s. 2 *Bellekten*, c. II., nu. 5 ile, ikinci Türk Tarih Kongresi'nde çıkan yazının eksik yayını). — *Sinân'ın Monografisi, Yücel*, c. VII., nu. 39, Mayıs, s. 96 (1937'de yayınlanan *Sinân, Hayatı, Eseri*'nden). — *Partimiz ve İdeolojimiz, Tan*, 30 Mayıs, 1939, s. 5. — *Yıldönümünde Düşünceler: Türk Milleti'nin Birlik Manzarası, Cumhuriyet*, 10 Kasım, 1941, s. 3. **ANKETLERE CEVAPLAR, KONUŞMALAR** : *Mülkiyyet-i edebîye hakkındaki fikirleri, Dergâh*, c. IV., nu. 42, 5 Ocak, 1923, s. 90. — *Bir Mülâkât: Türk Tarihi Nereden Başlar, Millî mec.*, nu. 31, 15 Şubat, 1925, s. 498-99. — *Ahiret'e İnanır mısınız? Köprülüzâde Fuad Bey : Ben istikbâl ile alakadar değilim, Resimli Ay*, c. IV., nu. 31/1, Mart, 1927, s. 43. — *Akâdemî Mes'esi Hakkında Anketimiz, Hayat*, c. II., nu. 58, 27 Ekim, 1927, s. 6 (426). — *İntihâl Dedikodusu Etrâfında, Meş'ale*, nu., 2, 15 Temmuz, 1928, s. 3. — *Fikret Âdil, Edebî Mülâkâtlar-II., Köprülüzâde ile ve Edebiyat Günü, Cumhuriyet*, 3 Kasım, 1928, s. 4. — *Müderreslik, Siyâset-Köprülüzâde Fuad Bey Ne Fikirde, Cumhuriyet*, 16 Ekim, 1930 (Ayrıca, bu gazetenin 19,

20, 21 Ekim, 7 Kasım tarihli sayılarına bakınız). — *Matbâ'ât Kâdnu Nasıl Olmalı — Köprülüzâde Fuad Bey'in Fikirleri, Yeni Gün*, 11 Temmuz, 1931, s. 1, 2. — *Nedim Heykeli Yapılmalı mı - Köprülüzâde Fuad... Beyler'in Fikirleri, Yeni Gün*, 19 Ağustos, 1931, s. 1. 11. — *Köprülüzâde'ye Göre Dil İnkılabında Tekâmül İddi'âsı, Vakîf*, 15 Ekim, 1932, s. 1, 9. — *Dil Anketi - Dil Anketimize Köprülüzâde Fuad Bey Ne Diyor, Millîyet*, 28 Mart, 1933, s. 1, 5. — *Türk - Fransız Dostluğu - Fuad Köprülü ile Paris'te Bir Konuşma, Kurun*, 15 Haziran, 1935, s. 3. — *Kandemir, Fuad Köprülü Yeni Gün'e Anlatıyor*, c. VII., nu. 160, 1 Nisan, 1936, s. 18, 21. — *Abdülhak Hâmid, Varlık*, c. IV., nu. 92, 1 Mayıs, 1936, s. 305 (İhtisaslar). — *Millî Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz* (Nusrat Safâ Coşkun'un bu isimli kitabında «İst., İnkılâb Kitabevi, 4», *Köprülü'nün cevâbı*). — *Harf İnkılâbı Bayramı, Cumhuriyet*, 10 Ağustos, 1938, s. 9 — *Hasan Bedreddin Ülgen, Fuad Köprülü - Yarıncı yirmibeş senelik çalışması tesbit edilecek olan Profesör'le kısa mülâkât, Vakîf*, 3 Mart, 1939, 3. — *Hikmet Feridun (Es), Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam - Fuad Köprülü, Yedigün*, c. XII., nu. 352, 5 Aralık, 1939, s. 10-11, 27. — *Servet-i Fünûncular Anlatıyor, Servet-i Fünûn mec.*, c. XXXVII., nu. 2275, 28 Mart, 1940, s. 300 (Mektup). — *Ahmed İhsan ve Servet-i Fünûn - Neler Dediler, Servet-i Fünûn*, c. XCH., nu. 2421, 14 Ocak, 1943, s. 110 (Önceki yazının aynıdır). — *Edebî Anketimiz: Konuşan, Şinâsî Özdenoğlu, Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Cevâbı, Varlık*, c. XIV., nu. 242, 1 Ağustos, 1943, s. 25-7 (Şinâsî Özdenoğlu, *Edebiyatımızın Beş Ana Mes'esi*, İst. İnkılâb Kitabevi, 1949, s. 68-71). Not. Fuad Köprülü'nün çeşitli ilmî ve terbiyevî mevzular üzerinde demeçleri, politika konuşmaları vardır. Prof. Yûsuf Özer'le münâkaşaları için *Cumhuriyet* ve *Millîyet*'in Nisan ve Mayıs sayılarına, yine *Millîyet*'in 1928 yılı Ağustos, Eylül sayılarına bakılmalıdır. Karşılıklı münâkaşalarda gazetelere akseden haber ve demeçler, bibliyografimizin dışında kalmıştır. — *Fuad Köprülü'nün Yazıları* başlıklı bibliyografyamızın (1950), 167'nci sayfasında, 8'inci satırda verilen *Hiyâbân-ı Elem* adlı şiir (*Servet-i Fünûn*, c. XLII., s. 510), başka bir Mehmed Fuad'a âit olmalıdır. Dergide yayınlandığında altındaki imzâ sâdece, Mehmed Fuad'dır.

15. 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı* (*Mélanges Fuad Köprülü*), Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi tarafından neşredilmiştir; İst., Osman Yalçın Matbaası, 1953. Bu bibliyografya, Prof. Osman Turan tarafından hazırlanmış ve onun imzasıyla olan *Mukaddime*'ye ek olarak basılmıştır (S. XXV-İ.); öncekilerden daha iyi tarafı, aynı araştırmancının Türkçe ve yabancı dildeki neşirlerinin birlikte kaydedilmesidir.

F. A. Tansel



Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü
4 Aralık, 1890 — 28 Haziran, 1966

me ve ilâvelerle ikinci baskılarıdır. Şimdi, yukarıda sözü geçen bibliyografyalarda bulunamayan 1950'den sonraki yazılarının listesini veriyoruz:

1. *Dünya Sulhu ve Türkiye'nin Dış Siyaseti*, American International News Service, 19 A. A. Buradan naklen *Hürriyet* gazetesi, 20 Ağustos, 1950.
2. *Turkey's Foreign Relations in 1952*, Turkish Information Office, 1952, 19 sayfa (*Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Konuşması*, Aralık, 1951)
3. 1952'de İstanbul'da toplanan XXII. Müsteşirlik Kongresi'nin Açış Nutku, İslâm Tedkikleri Enstitüsü Dergisi, c. I., İst., 1953 ve ayrı basım.
4. *Alcune Osservazioni Interno all'infidenza delle Istituzioni Bizantine sulle Istituzioni Ottomane*, Pubblicazioni Dell'Istituto Per L'Oriente, Nr. 50, Roma, 1953, 174 sayfa.
5. 1945'den 1957'ye.. Ne İdi, Ne Oldu? *Vatan* gazetesi, 6 Ekim, 1957 (*Yeni Gün* gazetesi tarafından iktibâs edilmiştir).
6. *Programını Unutan Demokrat Parti*, *Vatan*, 10 Ekim, 1957.
7. *Bizde Siyasî Ahlak*, *Vatan*, 13 Ekim, 1957.
8. *Demokrat Parti'nin Kapalı Beyân-nâmesi*, *Vatan*, 17 Ekim, 1957.
9. *Seçimlere Girerken*, *Vatan*, 21 Ekim, 1957.
10. *1957 Seçimleri*, *Vatan*, 4 Kasım, 1957.
11. *Demokrasi Yolunda*, 1945-1950: I — *Dün, Bugün, Vatan*, 12 Kasım, 1957.
12. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: II — *İkinci Dünya Harbi'ne Kadar*, *Vatan*, 14 Kasım, 1957
13. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: III — *Harb Sonunda Dünya ve Türkiye*, *Vatan*, 17 Kasım, 1957.
14. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: IV — *Türkiye'de Demokrasi*, *Vatan*, 19 Kasım, 1957.
15. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: V — *C.H.P. İçinde İlk Hareketler*, *Vatan*, 21 Kasım, 1957.
16. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: VI — *Dörtlî Takrir*, *Vatan*, 23 Kasım, 1957.
17. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: VII — *Takrir'in Gurub'da Müzâkeresi, 4'e Karşı 400 Kişi*, *Vatan*, 25 Kasım, 1957.
18. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: VIII — *Meclis'te Bir Hâdise*, *Vatan*, 27 Kasım, 1957.
19. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: IX — *C.H.P.'den Çıkarılışımız*, *Vatan*, 2 Aralık, 1957.
20. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: X — *Demokrat Parti Kurulana Kadar*, *Vatan*, 4 Aralık, 1957.
21. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XI — *Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, *Vatan*, 6 Aralık, 1957.
22. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XII — *Demokrat Parti Programı*, *Vatan*, 9 Aralık, 1957.
23. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XIII — *1946 Seçimleri'ne Kadar*, *Vatan*, 19 Aralık, 1957.
24. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XIV — *1946 Seçimleri*, *Vatan*, 22 Aralık, 1957.
25. "Amerika'nın Sesi Radyosu Bilgi Ufukları Programı: Tanın-

- miş siyâset ve ilim adamı Prof. Köprülü, istikbâl ve milletlerarası meseleler hakkında görüşünü izah etti", *Dostluk*, c. I., nu. 10, 17 Nisan, 1957.
26. *Yüz Yıllık Bir Dâvâ: Türkiye'de Hürriyet Mücadeleleri*, *Vatan*, 1 Mayıs, 1958.
27. *Hangisi Üstün: Parti Menfaati mi, Memleket Menfaati mi?* *Vatan*, 19 Mayıs, 1958.
28. *Yeni Zamlar Karşısında: İktisadî Buhrânın Son Sâfhaları*, *Vatan*, 17 Haziran, 1958.
29. *Harvard'da Bir Konferans: Türk Milleti'nin Hedefleri*, *Cumhuriyet*, 4 ve 5 Kasım, 1959.
30. *Bir Nutuk Münasebetiyle*, *Vatan*, 9 Kasım, 1959.
31. *Maârifimizin Bugünkü Durumu*, *Vatan*, 23 Kasım, 1959.
32. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan, VIII. Seri. — Sayı 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959, XIV + 124 sayfa [Müellifimizin, *Les Origines de L'Empire Ottoman* (Paris, E. de Boccard, 1935) adlı eserinin tercemesidir. Bu mühim eserin, 1955'de Saray-Bosna'da basılan ve Prof. Nedim Filipoviç'in müellifimiz hakkında mukaddimesini içine alan *Porijeklo Osmanske Carevine* adıyla Sırb - Hırvatça tercemesi de vardır].
33. *Namak Kemal, Renan Müdâfaa-nâmesi (İslâmiyet ve Maârif)*, Yayınlayan: Ord. Prof. M. Fuad Köprülü, Millî Kültür Yayınları — Dinî Kültür Serisi, Nu. I., Ankara, Güven Matbaası, 1962, 78 sayfa.
34. *Türk Şazâirleri*, I. — Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzı'nın Menşei ve Tekâmülü, XVI. ve XVII. Asır Şazâirleri Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. I., Ankara, Güven Basımevi, 1962, S. 1-182.
35. *Türk Şazâirleri*, II. — XVII. Asır Şazâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 2, Ankara, Güven Basımevi, 1962, s. 183-378.
36. *Türk Şazâirleri*, III. — XVIII. Asır, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 3, Ankara, Güven Basımevi, 1962, s. 379-518.
37. *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Prof. Dr. W. Barthol'dan terceme, *Başlangıç'la, İzah ve Düzeltmeler* kısmı ilâve edilmiştir; *Geniş İzah, Düzeltme ve İlâveler'le*, İkinci Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Neşri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963, XXIV + 368 sayfa.
38. *Dış Politika Nasıl Olmalıdır; Türkiye'nin Siyâsetinde Değişecek Birşey Yoktur* (Beyânât), *Cumhuriyet* gazetesi, 11 Ekim, 1964.
39. *Türk Şazâirleri*, IV. — XIX. Asır Şazâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 4, Ankara, Güven Basımevi, 1964, s. 519-700.
40. *Demokrasi Yolunda (On the Way to Democracy)*, Tibor Halasi-Kun Neşri, Mouton and Co., London-THE HAGUE - Paris, 1964, XXXII + 928 sayfa (Bu kitapta, müellifimizin 1945-50 yılları arasında muhtelif gazetelerde çı-

kan 283 siyâsî makalesi toplanmıştır. Amerika, İngiltere üniversitelerinde, Şarkiyât sâhasında çalışan talebelere, Türkçe'nin güzel bir örneği olarak ve fikren gelişmeleri için okutulmakta, tavsiye olunmaktadır) ¹⁶.

41. *Orta-Asya Türk Dervişliği Hakkında Notlar, Türkiyât Mecmuası*, c. XIV., 1964, s. 259-62.
42. *Türk Şaîrleri*, V. — XIX. Asır Şaîrleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 5, Ankara, Güven Basımevi, 1965, s. 701-826.
43. *Yunus Emre'nin Mezarı, Meydan Mec.*, nu. 20, Haziran, 1965.
44. *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan VII. Seri—Sayı: 47, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1966, XIV + 472 sayfa.
45. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İkinci Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, XIV + 376 + 16 sayfa.



Prof. Dr. Fuad Köprülü, 15 Ekim, 1966 tarihine rastlayan Cuma günü, Ankara'da, saat 18.30-19 arasında, Türk Ta-

rih Kurumu'ndan evine yürüyerek gittiği sırada trafik kazası geçirmiş ve sol femur kemiği kalçanın biraz altından kırılmıştı. Bu pek de mühim olmamakla beraber, uzun süre alçıda ve yatakta kalması, 1964'de teşhis konulan şeker ve damar sertliği hastalıklarının şiddetlenmesine yol açtığından, 28 Haziran, 1966'da, Salı günü, saat 12.40'da, İstanbul'da Baltalimanı Hastahânesi'nde hayata gözlerini yummuştur¹⁷. Cenâzesi, 1 Temmuz Cuma günü, namazı Bayezid Câmi'inde kılındıktan ve İstanbul Üniversitesi'ndeki merâsimden sonra, Çenberlitaş'ta Köprülü Câmi'i'ne bitişik âile kabristanına nakledilmiştir; bu câmi'in hemen penceresi önündeki ilk kabirde — babası Fâ'iz Köprülü ile aynı kabirde — gömülüdür.

Tanrı rahmet eylesin; nûr içinde yatsın!

16. Bu eser hakkında bibliyografya makâlesi için bk., B. Lewis, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, vol., XXVIII., part-2 1965, s. 453. — Mihir Eren, *Belleten*, c. XXX, nu. 118, Nisan, 1966.

17. Hâlerceremesi ve eserleri hakkında kısaca bilgi edinmek için bk., (1) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şaîrleri*, c. III., İst., Öztürk Matbaası, 1932, s. 437-440. (2) *Encyclopédie Biyographique de Turquie*, 1930-1933. (3) İbrâhim Alâeddin Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 223. (4) Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst., Yedigün neşri, s. 361-364. (5) Hocalık hayatının yirmibeşinci yıldönümünün kutlanması münâsebetiyle basılan broşür, İst., 1939. (6) Jean Deny, *Voix de Turquie, Les Nouvelles Littéraires*, nr. 907, 2. Mart, 1940 (Tercemesi için bk., Peyâmî Erman, *Bir Anket Cevabı, Ülkü mec.*, c. XVI., nu. 87, Mayıs, 1940, s. 258-60). (6) *Brockhaus*. (7) *Rus Edebiyatı Ansiklopedisi*. (8) *World Biyography*, 1948. (9) *International Who's Who*, 1952. (10) *Current Biyography*, c. 14, nu. 6, Haziran, 1953, s. 36-38 (Bu sonuncuda, bilhassa siyâsî hayatı, Dışişleri Bakanlığı sırasındaki çalışmaları ve ta'kip ettiği siyâsete dâir geniş bilgi verilmiştir).